

พุทธศิลปกรรมลายคำเพื่อการเรียนรู้: คุณค่า สืบสาน ในงานลายคำ แบบล้านนา

Buddhist Art of Laikham for Learning: The Value of Inheritance in Lanna Style

ขจรเดช นีวหทัย

Kajondet Niwysin

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เชียงราย
Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Chiang Rai Buddhist College, Thailand.
Corresponding Author's Email: kajondet.niw@mcu.ac.th

Received September 9, 2022; Revised October 5, 2022; Accepted November 20, 2022

บทคัดย่อ

งานวิจัยเชิงสร้างสรรค์นี้เป็นเก็บรวบรวมข้อมูลงานลายคำแบบล้านนามีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาข้อมูลสารสนเทศแหล่งงานศิลปะลายคำแบบล้านนา 2) เพื่อศึกษากระบวนการสร้างงานศิลปะลายคำแบบล้านนา 3) เพื่อเสนอองค์ความรู้ด้านพุทธศิลปกรรมลายคำแบบล้านนา โดยศึกษางานลายคำล้านนาตามวัดต่างๆ ทางภาคเหนือตอนบน 3 จังหวัด จังหวัดละ 1 วัด ได้แก่ จังหวัดเชียงราย คือ วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร จังหวัดเชียงใหม่ คือ วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร จังหวัดลำปาง คือ วัดพระธาตุลำปางหลวง

ผลการวิจัยพบว่า ลายคำล้านนาโบราณนั้นจัดว่าอยู่ในหมวดของงานช่างรัก ได้มีหลักฐานเก่าแก่ที่สุดว่างานช่างรักมีแหล่งกำเนิดมาจากทางประเทศจีนโบราณสมัยราชวงศ์ฮั่น เพราะคนจีนรู้จักการทำงานช่างรักมาก่อนชาติอื่น ๆ ส่วนงานช่างรักในไทยนั้นพบมีมาแต่สมัยอยุธยา ซึ่งอาจได้รับอิทธิพลมาจากศิลปกรรมจากประเทศจีนยุคสมัยก่อน อาณาจักรล้านนานั้นเป็นอาณาจักรหนึ่งภายหลังได้ถูกรวบรวมเมืองให้เป็นส่วนหนึ่งของประเทศไทย จึงทำให้ได้รับอิทธิพลทางด้านศิลปงานช่างลงรักปิดทองมาพัฒนาประยุกต์ให้เป็นงานลายคำล้านนา ผลงานที่สำเร็จจะมีลักษณะที่คล้ายกัน จะแตกต่างกันเล็กน้อยตรงเทคนิคกรรมวิธีการ งานลายคำล้านนานั้นมักนิยมทำเป็นลวดลายพฤกษา และภาพชาดก ปิดทองบนพื้นรักสีแดงและพื้นสีดำ มักจะปรากฏให้เห็นบนบานประตู หน้าต่าง เสา คาน เพดาน ฐานชุกชี ฝาผนังในโบสถ์และวิหาร รวมถึงตู้พระไตรปิฎก หีบพระธรรม ธรรมาสน์ คัมภีร์ใบลาน สิ่งของเครื่องใช้ต่าง ๆ งานลายคำล้านนามีเทคนิคกระบวนการการสร้างลวดลายลงรักปิดทองอยู่ 4 วิธีการด้วยกัน วิธีการที่ 1 การฉลุแบบปิดทองคำเปลว วิธีการที่ 2 การฉลุแบบปิดทองคำเปลวแล้วตัดเส้น วิธีการที่ 3 การฉลุแบบปิดทองคำเปลวแล้วจารเส้น วิธีการที่ 4 การเขียนลายรดน้ำลงรักปิดทอง

องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยงานช่างพุทธศิลปกรรมลายคำล้านนาโบราณในครั้งนี้ ได้นำมาถ่ายทอดโดยการสอน และสร้างสรรค์ประยุกต์เป็นผลงานลายคำร่วมสมัยขึ้น ถือเป็นการช่วยอนุรักษ์และสืบสานต่อยอดจากผลงานลายคำล้านนาโบราณ อีกทั้งยังเป็นการได้คงคุณค่าและเผยแพร่ผลงานของช่างพุทธศิลปกรรมล้านนาโบราณอีกแขนงหนึ่งไว้ให้สืบเนื่องต่อไป

คำสำคัญ: ลายคำ, ล้านนา, พุทธศิลปกรรม

Abstract

This study was creative research which collected the information about Laikam Lanna artwork and the purposes of this study were: 1. To examine knowledge, value, patterns of Laikam Lanna artwork. 2. To examine the process of creating Laikam Lanna artwork. 3. To transfer knowledge, value and beauty of Laikam Lanna artwork by exploring Laikam Lanna artwork at various temples in the 3 upper northern provinces of Thailand which are: 1. Chiang Rai Province: Wat Phra Singh 2. Chiang Mai Province: Wat Phra Singh Woramahaviharn 3. Lampang Province: Wat Phra That Lampang Luang

The findings showed that; there was no evidence showed when the traditional Laikam Lanna artwork had appeared. However, Laikam Lanna artwork was categorized in the category of Lacquered artwork through the oldest evidence that the Lacquered artwork had its origins in ancient China during the Han Dynasty and the Chinese knew how to work in Lacquered artwork before other nations. On the other hand, Thai lacquered gilding artwork appeared since the Ayutthaya period which could be influenced by ancient Chinese artwork.

The Lanna Kingdom was one kingdom in the north and later be collected as a part of Thailand therefore Lanna artwork had been influenced by Thai lacquered gilding artwork before developed into Laikam Lanna artwork. The finished of Thai lacquered gilding artwork and Laikam Lanna artwork had similar characteristics but had some slightly different in the techniques. Laikam Lanna artworks normally were Prukha patterns (Flower pattern), Kankhot patterns and Jataka images gild on red and black background. Normally appeared on doors, windows, pillars, crossbars, ceilings, walls inside Buddhist monasteries and Buddha image halls including the Tripitaka cabinets, the arks of the dharma, the pulpits, the palm leaf books and variety of appliances. Laikam Lanna artwork had 4 techniques creating lacquered gilding designs which were: Technique 1: Stenciling with gilding which was to template stencil pattern on paper and cut then place on the area that had already lacquered and then gilde on the stencil pattern paper that was placed. Technique 2: Stenciling with gilding and bold the line which was the technique that developed from technique 1 by cut the line of design and add details in the design to make the work more finely detailed and cleared. Technique 3: Stenciling with gilding and inscribing which was the technique that developed from technique 1 by drawing more detail on the gold gilding area by sharp metal also, known as “Inscribing”. Technique 4: Gold appliqué on black lacquer which was drawing the design on black lacquer with Realgar color then slightly cover with black lacquer and clean the left-over gold leaves with water.

The knowledge which had gained from the research of Laikam Lanna Buddhist artwork was disseminated through teaching and applied to Laikam Lanna's contemporary artwork which could help to preserve, inherit and develop traditional Laikam Lanna artwork as well as to preserve the value and further disseminate traditional Lanna Buddhist artwork.

Keywords: Laikam, Lanna, Buddhist artwork

บทนำ

ล้านนาไทยมีความเจริญรุ่งเรือง ผู้คนสงบสุขร่มเย็นนับตั้งแต่โบราณกาล รวมถึงความศรัทธาในพระพุทธศาสนาได้หยั่งรากฝังลึก หล่อหลอมให้เกิดศิลปะ และวัฒนธรรมประเพณีอันดีงาม สืบเนื่องตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ชาวล้านนาได้ยึดถือหลักธรรม และปรัชญาคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจมาโดยตลอด วรรณกรรมคำสอน และบทสวดต่าง ๆ นักปราชญ์ทั้งหลายได้ลิขิตแต่งสร้างขึ้นมาเพื่อเป็นกุศโลบายในการสั่งสอนชี้นำแนวทางที่ถูกต้องตามทำนองคลองธรรม ในการดำเนินชีวิตมีความหลากหลายในหลายเรื่องราวต่าง ๆ เช่น พุทธประวัติ ชาดก นิยายธรรมต่าง ๆ โดยมีเนื้อหาที่สำคัญ คือ การกระทำแต่ความดีละเว้นความชั่ว ทำจิตใจให้บริสุทธิ์ ผ่องใส อันเป็นหัวใจสำคัญของพระพุทธศาสนา (พระพรหมคุณาภรณ์ ป.อ.ปยุตโต, 2554) และยังคงให้เกิดประเพณีพิธีกรรมศิลปวัฒนธรรมอันดีงามสืบทอดต่อ ๆ กันมา ผสมอุดมคติเข้ากับเทคนิคใหม่ๆ นำเสนอเป็นผลงานแนวใหม่ที่มีอิสระทางความคิด ความเชื่อ และจิตวิญญาณของตนเอง (สันติ เล็กสุขุม, 2533) และเป็นแรงบันดาลใจให้ครูช่างล้านนา สร้างสรรค์ผลงานพุทธศิลปกรรมล้านนา เช่น งานจิตรกรรม ประติมากรรม ลวดลายปูนปั้น แกะสลัก และลายคำ หรือลายทอง ประดับตกแต่งตามอาคารต่าง ๆ ทางศาสนาที่เป็นลักษณะเฉพาะพื้นถิ่นของล้านนา

จากคุณค่าของหลักธรรมคำสอน หลักปรัชญาของพุทธศาสนาดังกล่าว ได้ส่งอิทธิพลต่อแนวความคิดของ สล่า หรือ ช่าง นับตั้งแต่ครั้งอดีตได้สร้างงานศิลปกรรมแขนงต่าง ๆ สื่อแสดงออกถึงความศรัทธาในพุทธศาสนา รวมถึงการสร้างงานจิตรกรรม ลายคำ ประติมากรรม จนกลายเป็นสกุลช่างล้านนาที่มีความเป็นเอกลักษณ์และสืบทอดต่อ ๆ กันมาจากรุ่นสู่รุ่น งานพุทธศิลปกรรมล้านนาอาจกล่าวได้ว่า เป็นศิลปะงานช่างที่มีความสำคัญ และน่าสนใจมากที่สุดแขนงหนึ่ง เพราะนอกจากจะเป็นสิ่งที่สร้างขึ้นเพื่อตอบสนองต่อเงื่อนไขการดำรงอยู่ของสังคมล้านนาในอดีตแล้ว ยังสามารถยังบ่งบอกถึงคติความเชื่อของชุมชนนั้น ๆ เทคนิคและวิธีการตลอดจนการแสดงออกของศิลปะบ่งบอกถึงงานช่าง ความรู้สึนึกคิด และการติดต่อสัมพันธ์กับสังคมวัฒนธรรมอื่น ๆ อีกทั้งยังมีความสำคัญทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีอีกด้วย ผลงานจิตรกรรมฝาผนังในล้านนานั้นแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่าตัวตนล้านนาในด้านประวัติศาสตร์ศิลปวัฒนธรรม ยังคงสืบเนื่องตลอดมา ภายใต้เงื่อนไขบริบททางสังคมด้านการเมืองและเศรษฐกิจที่เปลี่ยนแปลงไปในแต่ละช่วงเวลา (สุวิภา จำปาวัลย์ และ ชันนะ ปิ่นเงิน, 2553) ดังนั้นงานพุทธศิลปกรรมล้านนาจึงเป็นหลักฐานที่สามารถแสดงถึงความสืบเนื่องของความเป็นล้านนาได้เป็นอย่างดี (ถาวร พินชมพู่, 2553)

ลายคำ ในความหมายของศิลปกรรมล้านนา คือ ลวดลายที่ประดับตกแต่งสิ่งของเครื่องใช้ อาคารสถานที่ด้วยทองคำเปลว มีลวดลายสีทองบนพื้นสีแดงหรือดำ คำว่า “ลายคำ” คือการปิดทองลงชาดทำลวดลายเป็นภาพลวดลายต่าง ๆ โดยใช้ทองคำเป็นพิเศษเมื่อสะท้อนแสงทำให้วิหารดูเป็นสีทองอร่ามไปทั้งหลัง การประดับตกแต่งลายคำของล้านนานั้นมีวิธีการที่ต่อเนื่องจากการฉลุแบบหรือใช้วิธีการที่แตกต่างไป การประดับตกแต่งลายคำล้านนานั้นปรากฏให้เห็นได้บนบานประตู หน้าต่าง ฝาผนัง เสา คาน ของโบสถ์และวิหาร หรือตู้พระไตรปิฎก หีบพระธรรม สิ่งของเครื่องใช้ต่างๆ ซึ่ง ลวดลายที่นำมาประดับตกแต่งมีอยู่ 2 ลักษณะ คือ ลวดลายที่ได้รับอิทธิพลจากช่างหลวงส่วนกลาง ลายในกลุ่มนี้ได้แก่ ลวดลายที่เป็นลายกระหนกต่าง ๆ ส่วนลวดลายที่เป็นเอกลักษณ์เด่นชัดบ่งบอกถึงศิลปกรรมล้านนาโดยแท้ คือ ลวดลายกึ่งธรรมชาติ กึ่งประดิษฐ์ ซึ่งเป็นวิธีการของจิตรกรรมไทยแบบประเพณีผสมผสานกับแบบไทยใหญ่ หรือ พม่า เช่น ลวดลายดอกพุดตาน ผสมคละเคล้าตัวภาพสัตว์ รวมทั้งลวดลายที่ได้รับอิทธิพลจากจีน เช่น ภาพมังกรและหงส์ส่วนภาพทวารบาลมีลักษณะเป็นภาพทรงเครื่องแบบกษัตริย์พม่าหรือไทยใหญ่ถืออาวุธส่วนลวดลายประดับที่เป็นลายกระหนกมีลักษณะลวดลายใกล้เคียงกับช่างหลวงทางภาคกลาง (ขุนเพชร ขุนราม, 2560)

วิหารล้านนาโดยทั่วไปแล้วจะนิยมการประดับตกแต่งภายในด้วยลวดลายลงรักปิดทอง ซึ่งภาษาถิ่นของล้านนาจะเรียกว่า “ลายคำ” งานศิลปกรรมลายคำเหล่านี้จะประดับอยู่ในพื้นที่สำคัญต่าง ๆ ของวิหาร เช่น ในบริเวณตัวไม้โครงสร้างเครื่องบนของวิหาร เสาวิหาร ตลอดจนผนังภายในวิหาร และแผงไม้คอสอ อย่างเป็นระเบียบ อันเป็นความงดงามที่ให้ความรู้สึกถึงความศักดิ์สิทธิ์ ความศรัทธา และความสุขสงบ นับเป็นแบบแผนของงานศิลปกรรมล้านนาอย่างหนึ่งที่พบอยู่เสมอ งานศิลปกรรมลายคำล้านนาในระหว่างพุทธศตวรรษที่ 21 - 24 นั้น จะมีลักษณะเป็นลวดลายปิดทองบนพื้นสีแดงชาดหรือที่เรียกว่างานปิดทองล่องชาด (สุรพล ดำริห์กุล, 2560) ในพื้นที่ภาคเหนือได้พบเห็นมรดกศิลปวัฒนธรรมทางด้านศิลปกรรมที่เป็นเอกลักษณ์ โดดเด่น และมีการสืบทอดกันมายาวนาน วิธีการประดับลวดลายโดยการฉลุแบบแล้วปิดทองคำเปลวซึ่งเป็นวิธีการที่นิยมใช้กันโดยทั่วไปในถิ่นล้านนา นอกจากนี้การประดับตกแต่งลายคำของล้านนานั้นมีวิธีการแบบอื่นที่ต่อเนื่องจากการฉลุแบบปิดทองอีกหลากหลายวิธีการด้วยกัน ซึ่งจะมีความแตกต่างกันไป

ไม่ว่าจะประดับตกแต่งลายคำด้วยวิธีการใดบนพื้นสีอะไรนั้น ก็ถือว่าเป็นมรดก ศิลปวัฒนธรรมทางด้านศิลปะอันล้ำค่าของชาวล้านนา และมรดกไทยที่ทุกคนควรจะภาคภูมิใจ ห่วงแหน เพื่อสืบทอดภูมิปัญญาไทยเหล่านี้ไว้ หรือให้ชาวโลกได้ชื่นชม จะเห็นได้ว่างานศิลปะลายคำนั้นเป็นอีกงานช่างศิลป์หนึ่งที่มีบทบาท และมีความสำคัญต่อศิลปะในพุทธศาสนาทางล้านนาเป็นอย่างยิ่ง ซึ่งได้มีการสืบทอดกันมาแต่ยุคสมัยโบราณกาล มักมีการสร้างงานลายคำประดับบนฝาผนังในโบสถ์วิหารเป็นรูปแบบเรื่องราว สัญลักษณ์ และลวดลายต่างๆ ที่หลากหลายลักษณะด้วยกัน ภาพลายคำแต่ละแบบนั้นได้ใช้เทคนิคกระบวนการที่ต้องใช้ความวิจิตรบรรจงประณีตในการสร้างสรรค์อย่างมาก ผสมผสานกับความคิดจินตนาการด้วยเรื่องราวต่าง ๆ ทางคติความเชื่อ และวัฒนธรรมของศาสนา ทำให้เกิดทั้งความงดงาม ความปิติ และความศรัทธา เราจึงมักจะพบเห็นภาพผลงานศิลปะลายคำ ตกแต่งอยู่ตามฝาผนังในวิหารแบบล้านนาโบราณในทุกยุคทุกสมัยมาจนถึงปัจจุบัน

ทางภาคเหนืออาณาจักรล้านนาเรามีลักษณะศิลปะงานลายคำที่สามารถแสดงเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวที่โดดเด่นชัดเจน ข้าพเจ้าจึงมีความสนใจที่จะศึกษาเรียนรู้เกี่ยวกับงานศิลปะลายคำแบบล้านนาไว้ เพื่อให้เกิดความเข้าใจกระบวนการ คุณค่า รูปแบบ และลักษณะ ของลายคำแบบล้านนาไว้ เพื่ออนุรักษ์สืบสานถ่ายทอด และเผยแพร่ ให้สังคมได้ตระหนัก อนุรักษ์ รักษาไว้ให้สืบเนื่องต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาข้อมูลสารสนเทศแหล่งงานศิลปะลายคำแบบล้านนา
2. เพื่อศึกษากระบวนการสร้างงานศิลปกรรมลายคำแบบล้านนา
3. เพื่อเสนอองค์ความรู้ด้านพุทธศิลปกรรมลายคำแบบล้านนา

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นแบบ (Action Research) ในการศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาวิจัยแบบสร้างสรรค์ โดยศึกษารวบรวมข้อมูลและเทคนิคกระบวนการ มาทำการสร้างสรรค์สรรค์เป็นผลงานพุทธศิลปกรรม “ลายคำล้านนา” โดยศึกษาตามขั้นตอนดังนี้ 1. ศึกษางานลายคำล้านนาจากหนังสือตำราเอกสารต่าง ๆ ที่สามารถเป็นข้อมูลเกี่ยวกับการสร้างงานลายลายคำล้านนา 2. ศึกษาข้อมูลผลงานลายคำจากสถานที่จริงของวัดต่าง ๆ ทางภาคเหนือ โดยการลงพื้นที่ศึกษาสังเกตและบันทึกเป็นภาพร่างงานลายคำแต่ละลักษณะไว้ เพื่อนำมาวิเคราะห์ประมวลผลพัฒนาต่อยอดในการสร้างงานลายคำ 3. ศึกษาเทคนิคกระบวนการ กรรมวิธี การสร้างงานลายคำแบบล้านนา จากช่างผู้ชำนาญการ และสอบถามพูดคุยกับผู้ที่มีความรู้ความเข้าใจและประสบการณ์ในงานลาย

คำแบบล้านนา เพื่อสำหรับสร้างเครื่องมือและพัฒนาเทคนิควิธีนำไปประยุกต์ใช้สู่การสร้างสรรค 4. ศึกษา ทบทวนทดลองปฏิบัติการโดยการเริ่มสร้างสรรค์เชิงปฏิบัติการจากการที่ได้ศึกษารวบรวมข้อมูลเทคนิค กระบวนการลายคำล้านนา และหาความเป็นไปได้เพื่อให้ผลงานออกมาสมบูรณ์มากที่สุด พื้นที่การวิจัย ประชากร และกลุ่มตัวอย่างผู้ให้ข้อมูลสำคัญ การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงประยุกต์สร้างสรรค์ เพื่อศึกษา เรียนรู้ ลวดลาย งานศิลปะลายคำแบบล้านนาตามวัดต่าง ๆ ในจังหวัดเชียงราย เชียงใหม่ และลำปาง นำข้อมูล ที่ศึกษามาถ่ายทอดองค์ความรู้และมาพัฒนาต่อยอดเป็นงานศิลปะลายคำแบบล้านนาประยุกต์ ประชากรและ กลุ่มตัวอย่าง ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ผู้วิจัยได้กำหนดประชากรและกลุ่มตัวอย่างการศึกษา 2 กลุ่ม ได้แก่ 1.กลุ่มผู้ให้ ข้อมูลสำคัญคือ ผู้ที่เชี่ยวชาญมีความรู้ในเรื่องงานลายคำ 2. กลุ่มผู้มีประสบการณ์ในสร้างงานลายคำ เครื่องมือ และอุปกรณ์การวิจัย 1.แบบสอบถามเรื่องงานลายคำล้านนา 2.การบันทึกชิ้นงานศิลปกรรม ด้วยภาพถ่ายและ คัดลอกเป็นภาพร่าง 3.เครื่องบันทึกเสียง กล้องถ่ายภาพ อุปกรณ์การทำงานสร้างสรรค์ ประกอบด้วย กระดาษ , ปากา, ดินสอ, ปากกาเคมี, เทปกาว, สีทองอะคริลิค, พู่กัน, แผ่นพลาสติกใส, มีดคัตเตอร์, ฟองน้ำทำเป็นลูก ประคบ

ผลการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นงานวิจัยเชิงสร้างสรรค์ ซึ่งเป็นเก็บรวบรวมข้อมูลงานลายคำแบบล้านนา มีวัตถุประสงค์ดังนี้ 1.เพื่อศึกษาข้อมูลสารสนเทศแหล่งงานศิลปะลายคำแบบล้านนา 2.เพื่อศึกษากระบวนการ สร้างงานศิลปะลายคำแบบล้านนา 3.เพื่อเสนอองค์ความรู้ด้านพุทธศิลปกรรมลายคำแบบล้านนา โดยศึกษา งานลายคำล้านนาตามวัดต่าง ๆ ทางภาคเหนือตอนบน 3 จังหวัด จังหวัดละ 1 วัด ได้แก่ 1.จังหวัดเชียงราย คือ วัดพระสิงห์วรวิหาร 2.จังหวัดเชียงใหม่ คือ วัดพระสิงห์วรวิหาร 3.จังหวัดลำปาง คือ วัดพระธาตุ ลำปางหลวง

ผลการวิจัย พบว่า เทคนิควิธีการสร้างลายคำล้านนาโบราณดั้งเดิมนั้น จัดได้ว่าอยู่ในหมวดของงาน ช่างรัก ซึ่งเป็นงานช่างไทยทางภาคกลางมาแต่สมัยอยุธยา และอาจได้รับอิทธิพลมาจากศิลปกรรมจากประเทศ จีนในยุคสมัยก่อน อาณาจักรล้านนานั้นเป็นอาณาจักรหนึ่งและภายหลังได้ถูกรวบรวมเมืองให้เป็นส่วนหนึ่งของ ประเทศไทย จึงทำให้ได้รับอิทธิพลทางด้านศิลปะงานช่างลงรักปิดทองจากทางภาคกลาง และได้นำมาพัฒนา ปรับประยุกต์ให้เป็นงานลายล้านนาขึ้น ซึ่งผลงานทั้งสองที่สำเร็จนั้นจะมีลักษณะที่คล้ายกัน จะมีความแตกต่างกันเล็กน้อยตรงที่เทคนิควิธีการเท่านั้น งานลายคำหรืองานลงรักปิดทองของทางล้านนานั้น มักนิยมทำ ลวดลายปิดทองบนพื้นสีแดงมากกว่าพื้นสีดำ ซึ่งในภาคกลางจะเรียกเทคนิคนี้ว่า ปิดทองร่องขาด และพบว่า เทคนิคนี้มีการทำลวดลายลงรักปิดทองอยู่ 4 วิธีการด้วยกัน วิธีการที่ 1 การฉลุแบบปิดทองคำเปลว เป็นวิธีการ ที่พบมากที่สุดโดยวิธีการเจาะฉลุลวดลายแม่แบบบนกระดาษ แล้วนำไปวางทาบบตรงส่วนที่ต้องการจะประดับ ตกแต่งลวดลาย แล้วปิดทองคำเปลวลงไปตามช่องที่ฉลุลวดลายไว้ วิธีการที่ 2 การฉลุแบบปิดทองคำเปลวแล้ว ตัดเส้น เป็นกระบวนการที่ทำต่อเนื่องจากวิธีแรก แต่ตัดเส้นเพิ่มรายละเอียดของลวดลายลงไป ทำให้ผลงานมี ความละเอียด ประณีต คมชัดมากยิ่งขึ้น วิธีการที่ 3 การฉลุแบบปิดทองคำเปลวแล้วจารเส้น เป็นกระบวนการ ที่ต่อเนื่องจากวิธีการแรกเช่นเดียวกัน แต่ใช้วิธีการเติมรายละเอียดของลวดลายโดยใช้เหล็กแหลมจาร (ขูด ขีด) รายละเอียดต่าง ๆ ลงไปในส่วนที่เป็นพื้นทอง วิธีการที่ 4 การเขียนลายรดน้ำลงรักปิดทอง เป็นวิธีการประดับ ตกแต่งที่แตกต่างไปจาก 3 วิธีการที่กล่าวมา โดยจะต้องอาศัยช่างที่มีความชำนาญพิเศษเฉพาะด้าน เพราะต้อง อาศัยการเขียนเส้นพู่กัน การเตรียมพื้น การเตรียมน้ำยาหรดาล การเตรียมรักเช็ด และการเช็ดรักปิดทอง รด น้ำ เป็นขั้นตอนที่มีระเบียบแบบแผนจะต้องทำตามลำดับก่อนและหลังให้ถูกต้อง

การประดับตกแต่งลายคำล้านนานั้น จะปรากฏให้เห็นบนบานประตู หน้าต่าง ฝาผนังของโบสถ์ วิหาร หรือตู้พระไตรปิฎก หีบพระธรรม ธรรมาสน์ ประกับคัมภีร์ ใบลาน สิ่งของเครื่องใช้ต่าง ๆ ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นไม้สักหรือปอกสมุดห่อย ที่เป็นเนื้อกระดากห่อยหรือกระดากสา นอกจากนี้นี้ยังพบบนภาชนะสิ่งของ เครื่องใช้ที่เป็นเครื่องเงิน สิ่งของเครื่องใช้ต่าง ๆ เขียนหมาก ชันแก้ว (พานดอกไม้รูปเทียน) หลังคากุบช้าง เป็นต้น

การสืบทอดองค์ความรู้ คุณค่า และความงาม ในงานลายคำล้านนา

จากการที่ได้ไปศึกษางานลายคำล้านนาในแต่ละพื้นที่นั้น จะเห็นได้ว่างานลายคำนั้นค่อนข้างมีความสำคัญกับการประดับตกแต่งบนสถาปัตยกรรมในพระพุทธศาสนาล้านนา เพราะทุกวัดล้วนนำเทคนิควิธีการลายคำ มาใช้ประดับตกแต่งตามส่วนต่าง ๆ ภายในของอาคารศาสนสถานอยู่มากมาย ซึ่งงานลายคำสามารถช่วยสร้างความสวยงาม เปล่งประกายเป็นสีทองสุกอร่าม ให้กับสถาปัตยกรรมนั้น ๆ ดูอร่ามเปล่งแสงระยิบระยับ ดุจดินแดนทิพย์วิมาน ทำให้วัดมีคุณค่าและความงดงามมากยิ่งขึ้น คุณค่าความงามที่เกิดขึ้นภายในวัดส่วนหนึ่งล้วนเกิดขึ้นจากงานลายคำ ทำให้มีสีสันสวยงามสะท้อนสาดสายตาเมื่อแสงไฟหรือแสงแดดกระทบทองคำเปลว พบเห็นได้ทั้งนอกวัดจนถึงในวัด นอกจากนั้นทองคำยังแฝงไปด้วยนัยยะความหมายหนึ่งเป็นการเตือนสอนคติธรรมทางพระพุทธศาสนาอีกด้วย

เทคนิควิธีการสร้างงานลายคำควรมีการสอนให้ความรู้ความเข้าใจทั้งทฤษฎีและปฏิบัติในเบื้องต้นกับนักเรียน นักศึกษา และชาวบ้าน ให้ได้ตระหนักเห็นถึงคุณค่า ความงาม ความสำคัญ เพื่อจะได้เข้าถึงเทคนิควิธีการ ความงาม ในงานลายคำล้านนา ทั้งนี้แล้วงานช่างลายคำล้านนาก็มีความสำคัญและมีบทบาทไม่น้อยไปกว่างานช่างประเภทอื่น ๆ

การถ่ายทอดองค์ความรู้ คุณค่า และความงาม ในงานลายคำล้านนากับการสร้างสรรคงานพุทธศิลปกรรมลายคำ

การถ่ายทอดองค์ความรู้ คุณค่า และความงาม ในงานลายคำล้านนากับการสร้างสรรคงานพุทธศิลปกรรมลายคำ เป็นการได้ทดลองปฏิบัติเทคนิคกระบวนการ การสร้างลายคำจากช่างทำลายคำ เพื่อให้เกิดความเข้าใจในกระบวนการและวิธีการ แล้วจึงได้นำเทคนิควิธีการดังกล่าวมาพัฒนาต่อยอดจนได้เทคนิคกระบวนการใหม่ในการสร้างลายคำ จนสามารถนำมาเป็นแนวทางในการสร้างงาน ลายคำในรูปแบบใหม่ ซึ่งลักษณะของผลงานมาจากเทคนิควิธีการงานลายคำแบบล้านนาที่ได้ไปศึกษา นำมาเป็นแรงบันดาลใจในการสร้างสรรค์ผลงาน สื่อสะท้อนนัยยะในความหมายใหม่ ให้เข้ากับยุคสมัยปัจจุบัน แต่ทั้งนี้แล้วเทคนิคกระบวนการสร้างงานลายคำล้านนาในรูปแบบเดิมนั้นก็ยังคงอนุรักษ์รักษาไว้สืบทอดให้คงอยู่ต่อไป

องค์ความรู้ที่ได้รับ

จากการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาเรียนรู้เทคนิคกระบวนการงานช่างลายคำแบบล้านนาและแบบปัจจุบัน ทำให้ได้รู้จักเข้าใจในเทคนิควิธีการสร้างสรรค์ และทำให้เกิดความรู้สึกรู้สึกเห็นถึงคุณค่าและความงามของงานลายคำแบบล้านนา ได้ศึกษาเรียนรู้เทคนิควิธีการสร้างงานลายคำแต่ละลักษณะ การสร้างลวดลายต่าง ๆ ที่หลากหลายรูปแบบ ได้เห็นถึงคุณค่าความงามของงาน ลายคำแบบล้านนา และแรงศรัทธาของช่างที่มีต่อการสร้างสรรค์งานพุทธศิลปกรรม ซึ่งได้สร้างสรรค์ไว้เพื่อให้เกิดการสืบสานเรียนรู้ต่อกันรุ่นหลังให้พบเห็นและเรียนรู้เกิดความเชื่อความศรัทธาในงานศิลปะที่มีต่อพระพุทธศาสนา และยังเป็นการถ่ายทอดแนวคิดเทคนิควิธีการงานช่างแบบล้านนาให้อยู่คู่กับพระพุทธศาสนา ได้เห็นถึงวัฒนธรรมอันดีงามที่สืบสานต่อ ๆ กันมาผ่านงานช่างพุทธศิลปกรรมงานลายคำล้านนาโบราณ ซึ่งช่างต้องใช้ความรัก ความตั้งใจ

และความศรัทธา ใช้ทั้งศาสตร์และศิลป์ จึงจะสามารถสร้างงานพุทธศิลป์เพื่อพุทธศาสนาได้อย่างลึกซึ้งและงดงาม องค์ความรู้ที่ได้มาจากการศึกษาค้นคว้าสิ่งที่หลงเหลืออยู่จากบรรพบุรุษ ที่ได้ส่งต่อผ่านความงามและความรู้สึกผ่านงานช่างศิลป์ลายคำล้านนา เป็นผลงานศิลปะให้คนรุ่นหลังได้รับรู้ได้เห็นและสัมผัส ได้เข้าใจชีวิตความเป็นอยู่ในยุคสมัยและความรุ่งเรืองของศิลปวัฒนธรรมในยุคนั้น ๆ และได้เผยแพร่เทคนิควิธีการ ความงาม นัยยะ ปรัชญา และความหมาย ที่แฝงอยู่ในงานลายคำแบบล้านนา สามารถนำไปสร้างเป็นตำราหนังสือ เพื่อถ่ายทอดเป็นองค์ความรู้ใช้ประกอบกับการเรียนการสอนในด้านงานช่างฝีมือและการสร้างสรรค์งานศิลปะได้ รวมถึงได้ทราบประวัติศาสตร์ความเป็นมาของศิลปะล้านนาและภูมิภาคอื่น ๆ สามารถนำแนวคิดเทคนิควิธีการมาเป็นแรงบันดาลใจพัฒนาต่อยอดสร้างสรรค์เป็นผลงานศิลปะในรูปแบบต่าง ๆ เผยแพร่ให้กับสังคม สถาบันการศึกษา และชุมชนต่าง ๆ ได้เกิดความรู้ความเข้าใจในงานลายคำแบบล้านนา นอกจากนี้การได้เผยแพร่องค์ความรู้ที่ได้มานั้น ยังเป็นการขยายโอกาสให้องค์ความรู้ความเข้าใจในงานลายคำแบบล้านนาให้กับชุมชน สถาบันการศึกษา และพระพุทธศาสนาอีกด้วย

ข้อเสนอแนะ

1. ควรมีการเรียนรู้ สอนและปลูกฝังให้พระ เณร ชาวบ้าน นักเรียน นักศึกษา ได้ศึกษาเรียนรู้และเกิดความเข้าใจถึงที่มา เทคนิควิธี และความหมาย ให้ลึกซึ้งในงานลายคำแบบล้านนา ซึ่งงานลายคำถือว่ามี ความสำคัญไม่น้อยไปกว่างานช่างศิลป์ล้านนาประเภทอื่น ๆ
2. ทางสถาบันการศึกษาหรือ หน่วยงานภาครัฐ หรือเอกชน ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในเรื่องศิลปะท้องถิ่น ควรมีการส่งเสริมการอนุรักษ์สืบสานงานลายคำแบบล้านนาโบราณตามวัดต่างๆ เพื่อสืบทอดภูมิปัญญา ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น ให้นักเรียน นิสิตนักศึกษา ชาวบ้าน ชุมชน ได้มีความเข้าใจตระหนักถึง คุณค่า ความงาม และความสำคัญร่วมด้วย

เอกสารอ้างอิง

- ขุนเพชร ขุนราม. (2560). *ลายคำ*. สืบค้นเมื่อ 15 ธันวาคม 2562, จาก www.bloggang.com/m/viewdiary.
- ถาวร พันชมพู่. (2553). *กรณีศึกษาจิตรกรรมฝาผนัง ในจังหวัดเชียงใหม่ ระหว่างพุทธศตวรรษที่ 20-24 ด้วยกระบวนการทางคอมพิวเตอร์กราฟฟิก*. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2554). *แก่นแท้ของพระพุทธศาสนา*. กรุงเทพฯ: อักษรสัมพันธ์.
- สุรพล ดำริห์กุล. (2560). *งานศิลปะลายคำในลำปาง*. สืบค้นเมื่อ 16 ธันวาคม 2562, จาก <http://www.lampang.go.th/travel/webt/page/page4.html>.
- สันติ เล็กสุขุม. (2533). *จิตรกรรมแบบประเพณีและแบบสากล*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- สุวิภา จำปาวัลย์ และ ชันนะ ปิ่นเงิน. (2553). *การศึกษาพุทธสัญลักษณ์ล้านนา*. เชียงใหม่: สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.